

॥ षट्प्रश्नोपनिषत्प्रारंभः ॥

षट्प्र०

॥ १ ॥

श्रीमद्धनुमद्भीममध्वांतर्गतारामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः॥ हरिःॐ ॥ सुकेशाचभारद्वाजः
शैब्यश्चसत्यकामःसौर्यायणीचगार्ग्यःकौसल्यश्चाश्वलायनोभार्गवोवैदर्भिःकबंधीकात्यायनस्तेहैतेब्रह्मपराब्र
ह्मनिष्ठाःपरंब्रह्मान्वेषमाणाएषहवैतत्सर्ववक्ष्यतीतितेहसमित्पाणयोभगवंतंपिप्पलादमुपसन्नाः ॥१॥ तान्हस
ऋषिरुवाच । भूयएवतपसाब्रह्मचर्येणश्रद्धयासंवत्सरंसंवत्स्यथ । यथाकामंप्रश्नान्पृच्छत । यदिविज्ञास्या
मःसर्वहवोवक्ष्यामइति ॥२॥ अथकबंधीकात्यायनउपेत्यपप्रच्छ । भगवन्कुतोहवाइमाःप्रजाःप्रजायंतइति ।
तस्मैसहोवाच । प्रजाकामोहवैप्रजापतिः । सतपोतप्यत ॥३॥ समिथुनमुत्पादयते । रयिंचप्राणंचेत्येतौ
मेबहुधाप्रजाःकरिष्यतइति । आदित्योहवैप्राणोरयिरेवचंद्रमाः॥४॥ रयिर्वाएतत्सर्वयन्मूर्तंचामूर्तंचतस्मा
न्मूर्तिरेवरयिः । अथादित्यउदयन्यत्प्राचींदिशंप्रविशतितेनप्राच्यान्प्राणान्निधत्ते । यदक्षिणांय
त्पृथ्वीचींयदुदीचींयदधोयदूर्ध्वयदंतरादिशोयत्सर्वप्रकाशयतितेनसर्वान्प्राणान्निधत्ते ॥५॥ सएष
वैश्वानरोविश्वरूपःप्राणोभिरुदयते । तदेतद्वचाभ्युक्तं । विश्वरूपंकरिणंजातवेदसंपरायणंज्योतिरेकंतपंतं ।
सहस्ररश्मिःशतधावर्तमानःप्राणःप्रजानामुदयत्येषसूर्यः ॥६॥ संवत्सरोवैप्रजापतिः । तस्यायनेदक्षिणंचो

निषत्

प्र० १

॥६७१॥

त्तरंच तद्येहवैतदिष्टापूतैकृतमित्युपासते । तेचांद्रमसमेवलोकमभिजयंते । तएवपुनरावर्तते तस्मादेतेऋष
यःप्रजाकामादक्षिणंप्रतिपद्यंते । एषैरयिर्यःपितृयाणः ॥ ७ ॥ अथोत्तरेणतपसाब्रह्मचर्येणश्रद्धयाविद्यया
त्मानमन्विष्यादित्यमभिजयंते । एतद्वैप्राणानामायतनमेतदमृतमभयमेतत्परायणमेतस्मान्नपुनरावर्तत
इत्येषनिरोधः । तदेषश्लोकः । पंचपादंपितरंद्वादशाकृतिंदिवआहुःपरेअर्धेपुरीषिणं । अथेमेअन्यउपरेवि
चक्षणंसप्तचक्रेषळरआहुरर्पितमिति ॥८॥ मासोवैप्रजापतिः । तस्यकृष्णपक्षएवरयिःशुक्लःप्राणस्तस्मादेते
ऋषयःशुक्लइष्टिकुर्वति । इतरइतरस्मिन् । अहोरात्रैवैप्रजापतिस्तस्याहरेवप्राणोरात्रिरेवरयिः । प्राणंवाए
तेप्रस्कंदंतियेदिवारत्यासंयुज्यंते । ब्रह्मचर्यमेवतद्यद्रात्रौरत्यासंयुज्यते ॥९॥ अन्नंवैप्रजापतिस्ततोहवैतद्रे
तः । तस्मादिमाःप्रजाःप्रजायंतइति । तद्येहवैतत्प्रजापतिव्रतंचरंति । तेमिथुनमुत्पादयंते तेषामेवैषब्रह्म
लोकोयेषांतपोब्रह्मचर्ययेषुसत्यंप्रतिष्ठितं । तेषामसौविरजोब्रह्मलोकोनयेषुजिह्वमनृतंनमायाचेति ॥ १० ॥
इतिप्रथमःप्रश्नः ॥१॥ अथहैनंभार्गवोवैदर्भिःपप्रच्छ । भगवन्कत्येवदेवाःप्रजाविधारयंते । कतरएतत्प्रका
शयंते । कःपुनरेषांवरिष्ठइति ॥१॥ तस्मैसहोवाच । आकाशोहवाएषदेवोवायुरग्निरापःपृथिवीवाङ्मनश्च

षट्प्र०

॥ २ ॥

क्षुःश्रोत्रं च ते प्राकाश्या अभिवदंति । वयमेतद्वाणमवष्टभ्य विधारयाम इति ॥ २ ॥ तान्वरिष्ठः प्राण उवाच ।
मामोहमापद्यथाहमेवैतत्पंचधात्मानं विभज्यैतद्वाणमवष्टभ्य विधारयामीति । तेऽश्रद्धाना बभूवुः । सोभि
माना दूर्ध्वमुक्कमत इव तस्मिन्नुक्कामत्यथेतरे सर्व एवोक्कामंते । तस्मिंश्च प्रतिष्ठमाने सर्व एव प्रतिष्ठंते ॥ ३ ॥ तद्य
थामधुमक्षिकामधुकरराजानमुक्कामंतं सर्वा एवोक्कामंते । तस्मिंश्च प्रतिष्ठमाने सर्वा एव प्रतिष्ठंते । एवं वाङ्मनश्च
क्षुःश्रोत्रं च । ते प्रीताः प्राणं स्तुन्वंत्येषो मिस्तपत्येष सूर्य एष पर्जन्यो मघवाने षवायुरे ष पृथिवी रयिर्देवः सदसच्चा मृतं
च यत् ॥ ४ ॥ अरा इवरथनाभौ प्राणे सर्वं प्रतिष्ठितं । ऋचो यजुं पिसामानियज्ञः क्षत्रं च ब्रह्म च । प्रजापतिश्च रसि
गर्भे त्वमेव प्रतिजायसे । तुभ्यं प्राण प्रजास्त्रिमायत्प्राणैः प्रतितिष्ठसि । देवानामसि वह्नितमः पितॄणां प्रथमास्वधा ।
ऋषीणां चरितं सत्यमथर्वा गिरसामपि ॥ ५ ॥ इंद्रस्त्वं प्राण तेजसा रुद्रोसि परिरक्षिता । त्वमंतरिक्षे च रसि सूर्यस्त्वं
ज्योतिषां पतिः । यदा त्वमभिवर्षस्यथे माः प्राण ते प्रजाः । आनंदरूपा स्तिष्ठंति कामायात्रं भविष्यतीति । ब्राह्म
स्त्वं प्राणैकऋषिरत्ता विश्वस्य सत्पतिः । वयमद्यस्य दातारः पिता त्वं मातरिश्च नः ॥ ६ ॥ याते तनूर्वाचि प्रतिष्ठिताया
श्रोत्रेया च चक्षुषि । यामनसि संतता शिवांतां कुरुमोक्कमीः । प्राणस्यैतद्द्रशे सर्वं त्रिदिवेयत्प्रतिष्ठितं । मातेव पु

निषत्

प्र० २

॥ ६७२ ॥

त्रात्रक्षस्वश्रीश्चप्रज्ञांविधेहि न इति ॥७॥ प्र०॥२॥ अथ हैनं कौसल्यश्चाश्वलायनः पप्रच्छ । भगवन्कुत एष प्राणो जायते । कथमायात्यस्मिन् शरीरे । आत्मानं वा प्रविभज्य कथं प्रतिष्ठते । केनोक्तमते कथं बाह्यमभिधत्ते कथमध्यात्ममिति ॥१॥ तस्मै सहोवाचातिप्रश्नान् पृच्छ सिब्रह्मिष्ठोसीति । तस्मात्ते हं ब्रवीम्यात्मत एष प्राणो जायते । यथैषा पुरुषेच्छाया एतस्मिन्नेतदा तत् ॥२॥ मनो कृतेनायात्यस्मिञ्छरीरे । यथासंम्राडेवाधिकृतान्विनियुक्त एतान् ग्रामान धितिष्ठस्वैतान् ग्रामान धितिष्ठस्वेत्येवमेवैष प्राण इतरान् प्राणान् पृथक् पृथगेव सन्निधत्ते ॥३॥ पायूपस्थेऽपानं चक्षुःश्रोत्रे मुखनासिकाभ्यां प्राणः स्वयं प्रतिष्ठते । मध्ये तु समानः । एष ह्येतद्धृतमन्नं समं नयति तस्मादेताः सप्तार्चिषो भवन्ति । हृदि ह्येष आत्मा ॥४॥ अत्रैतदेकशतं नाडीनां । तासां शतं शतमेकैकस्यां द्वादशसप्ततिं प्रति शाखानाडी सहस्राण्या सुव्यानश्चरत्यथैकयोर्ध्वमुदानः पुण्येन पुण्यं लोकं नयति पापेन पापमुभाभ्यामेव मनुष्यलोकं ॥५॥ आदित्यो ह वै बाह्यः प्राण उदयत्येष ह्येनं चाक्षुषं प्राणमनुगृह्णानः पृथिव्यां यादेव तासैषा पुरुषस्यापानमवष्टभ्यां तरायदाकाशः स समानो वायुर्व्यानस्तेजो ह वा उदानः । तस्मादुपशांतते जाः पुनर्भवमिन्द्रियैर्मनसि संपद्यमानैः ॥६॥ यच्चितस्तेनैष प्राणमायाति । प्राणस्तेजसा युक्तः सहात्मना यथासंकल्पितं लोकं नयति । य एवं विद्वा

षट्प्र०

॥ ३ ॥

नप्राणं वेदनहास्यप्रजाहीयतेऽमृतो भवति । तदेष श्लोकः । उत्पत्तिमायतिं स्थानं विभुत्वं चैव पंचधा । अध्यात्मं चैव प्राणस्य विज्ञायामृतमश्नुते विज्ञायामृतमश्नुत इति ॥ ७ ॥ प्र० ॥ ३ ॥ अथ हैनं सौर्यायणी गार्ग्यः पप्रच्छ । भगवन्नेतस्मिन् पुरुषे कानि स्वपंति कान्यस्मिन् जाग्रति । कतर एष देवः स्वप्नान् पश्यति । कस्यैतत्सुखं भवति कस्मिन् सर्वे संप्रतिष्ठिता भवंतीति ॥ १ ॥ तस्मै सहोवाच । यथा गार्ग्यं मरीचयोर्कस्यास्तंगच्छतः सर्वा एतस्मिन् स्तेजो मंडल एकी भवंतीति ताः पुनरुदयतः प्रचरंत्येवं ह वै तत्सर्वं परे देवे मनस्येकी भवति । तेन तर्ह्येष पुरुषो न शृणोति न पश्यति न जिघ्रति न रसयते न स्पृशते नाभिवदते नादत्ते नानंदयते न विसृजते नैयायते स्वपितीत्याचक्षते ॥ २ ॥ प्राणाग्र्य एवैतस्मिन् पुरे जाग्रति गार्हपत्यो हवा एषो पानो व्यानोऽन्वाहार्यपचनः । यद्गार्हपत्यात्प्रणीयते प्रणयनादाहवनीयः प्राणः । यदुच्छ्वासनिःश्वासावेतावाहुती समं नयति स समानो मनो हवा वयजमान इष्टं फलमेवोदानः । स एनं यजमानमहरहर्ब्रह्म गमयति ॥ ३ ॥ अत्रैष देवः स्वप्ने महिमानमनुभवति यं दृष्टं दृष्टमनुपश्यति श्रुतं श्रुतमेवार्थमनुशृणोति देशदिगंतरे च प्रत्यनुभूतं पुनः पुनः प्रत्यनुभवति । दृष्टं चादृष्टं च श्रुतं चाश्रुतं चानुभूतं चाननुभूतं च स चासच्च सर्वं पश्यति सर्वः पश्यति स यदा तेजसाभिभूतो भवत्यत्रैष देवः स्वप्नान् पश्यति ॥ अथ यदेतस्मिञ्छरीरे सु

निषत्

प्र० ४

॥ ६७३ ॥

स्वभवति ॥४॥ सयथासोम्यवयांसिवासोवृक्षंसंप्रतिष्ठते । एवंहवैतत्सर्वपरेआत्मनिसंप्रतिष्ठते । पृथिवीचपृथि
वीमात्राचापश्चापोमात्राचतेजश्चतेजोमात्राचवायुश्चवायुमात्राचाकाशश्चाकाशमात्राचचक्षुश्चद्रष्टव्यंचश्रो
त्रंचश्रोतव्यंचघ्राणंचघ्रातव्यंचरसनंचरसयितव्यंचत्वक्कस्पर्शयितव्यंचवाक्कवक्तव्यंचहस्तौचदातव्यंचपादौच
गंतव्यंचपायुश्चविसर्जयितव्यंचोपस्थश्चानंदयितव्यंचमनश्चमंतव्यंचबुद्धिश्चबोद्धव्यंचाहंकारश्चाहंकर्तव्यंच
चित्तंचचेतयितव्यंचतेजश्चविद्योतयितव्यंचप्राणश्चविधारयितव्यंच ॥५॥ एषहिद्रष्टास्पृष्टाश्रोताघ्रातारसयि
तामंताबोद्धाकर्ताविज्ञानात्मापुरुषः । सयोहवैतदच्छायमशरीरमलोहितंशुभ्रमक्षरंवेदयतेयस्तुसोम्यससर्व
ज्ञःसर्वभवति । तदेषश्लोकः । विज्ञानात्मासहदेवैश्चसर्वैःप्राणाभूतानिसंप्रतिष्ठंतियत्र । तदेतदक्षरंवेदयतेय
स्तुसोम्यससर्वज्ञःसर्वमेवाविवेशेति ॥६॥ प्र० ॥४॥ अथहैनंशैब्यःसत्यकामःपप्रच्छ । सयोहवैतद्भगवन्मनु
ष्येषुप्रायणांतमोकारमभिध्यायीतकतमंवावसतेनलोकंजयतीति ॥१॥ तस्मैसहोवाच । एतद्वैसत्यकामप
रंचापरंचब्रह्मयदोकारः । तस्माद्विद्वानेतेनैवायनेनैकतरमन्वेति । सयद्येकमात्रमभिध्यायीतसतेनैवसंवे
दितस्तूर्णमेवजगत्यामभिसंपद्यते । तमृचोमनुष्यलोकमुपनयंते । सतत्रतपसाब्रह्मचर्येणश्रद्धयासंपन्नोम

षट्प्र०

॥ ४ ॥

हिमानमनुभवति । अथयदिद्विमात्रेणमनसिसंपद्यतेसोतरिक्षंयजुर्भिरुन्नीयतेसोमलोकंससोमलोकेविभूति
मनुभूयपुनरावर्तते । यःपुनरेतंत्रिमात्रेणोमित्येतेनैवाक्षरेणपरंपुरुषमभिध्यायीतसतेजसिसूर्येसंपन्नोयथा
पादोदरस्त्वचाविनिर्मुच्यतेएवंहवैसपाप्मनाविनिर्मुक्तःससामभिरुन्नीयतेब्रह्मलोकं । सएतस्माज्जीवघनात्प
रात्परंपुरिशयंपुरुषमीक्षते ॥२॥ तदेतौश्लोकौभवतः । तिस्रोमात्रामृत्युमत्यःप्रयुक्ताअन्योन्यसक्ताअनविप्र
युक्ताः । क्रियासुबाह्याभ्यंतरमध्यमासुसम्यक्प्रयुक्तासुनकंपतेज्ञः । ऋग्भिरेतंयजुर्भिरंतरिक्षंसामभिर्यत्तत्क
वयोवेदयंते । तमोंकारेणैवायनेनान्वेतिविद्वान्यत्तच्छांतमजरममृतमभयंपरात्परंचेति ॥३॥ प्र० ॥५॥ अथ
हैनंसुकेशाभारद्वाजःपप्रच्छ । भगवन्हिरण्यनाभःकौसल्योराजपुत्रोमामुपेत्यैनंप्रश्नमपृच्छत । षोडशकलं
भारद्वाजपुरुषंवेत्थतंमह्यंब्रवीहीति । तमहंकुमारमब्रवंनाहमिमंवेदयद्यहमिममवेदिष्यंकथंतेनावक्ष्यमिति ।
समूलोवाएषपरिशुष्यतियोनृतमभिवदति तस्मान्नार्हाम्यनृतंवक्तुं । सतूष्णींरथमारुह्यप्रवव्राज । तंत्वापृच्छामि
क्वासौपुरुषइति ॥१॥ तस्मैसहोवाच । इहैवांतःशरीरेसोम्यसपुरुषोयस्मिन्नेताःषोडशकलाःप्रभवन्तीति । सईक्षां
चक्रेकस्मिन्वहमुक्तांतउक्तांतोभविष्यामिकस्मिन्वाप्रतिष्ठितेप्रतिष्ठास्यामीति । सप्राणमसृजतप्राणाच्छ्रद्धांस्व

निषत्

प्र० ६

॥६७४॥

वायुर्ज्योतिरापः पृथिवीन्द्रियं मनो नमन्नादीर्यतपो मंत्राः कर्मलोकालोकेषु नाम च ॥ २ ॥ यथेमानद्यः स्यंदमानाः स
मुद्रायणाः समुद्रं प्राप्यास्तंगच्छंति भिद्येते तासां नामरूपे समुद्र इत्येवं प्रोच्यते एवमेवास्य परिद्रष्टुरिमाः षोडश क
लाः पुरुषायणाः पुरुषं प्राप्यास्तंगच्छंति भिद्येते चासां नामरूपे पुरुष इत्येवं प्रोच्यते । स एषो कलो मृतो भवति ॥ ३ ॥
तदेष श्लोकः । अरा इवरथनाभौ कलायस्मिन् प्रतिष्ठिताः । तं वेद्यं पुरुषं वेदयथामावो मृत्युः परिव्यथा इति । तान्हो
वाच । एतावदेवाहमेतत्परं ब्रह्म वेदनातः परमस्तीति । ते हितमर्चयंतस्त्वं हि नः पिता योस्माकमविद्यायाः परंपा
रंतरयसीति । नमः परमऋषिभ्यो नमः परमऋषिभ्यः ॥ ४ ॥ प्र० ॥ ६ ॥ इति षट्प्रश्नोपनिषत्समाप्ता ॥ ॥
श्रीमच्छनुमद्गीममध्वांतर्गतं रामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवाय नमः ॥ ॐ ॥ नमो भगवते तस्मै प्राणादि
प्रभविष्णवे । अमंदानंदसांद्राय वासुदेवाय वेधसे । प्रजानां पालनाद्विष्णुः प्रजापतिरितीरितः । स वायुं सूर्यना
मानं चंद्रनाम्रीं सरस्वतीं । सूर्याचंद्रगतौ देवः स सर्जपुरुषोत्तमः । तावाविश्य स्वयं विष्णुः सर्वसृष्टीः करोत्यजः । अ
मूर्तस्थः स वायुस्तु मूर्तसंस्था सरस्वती । आदित्यस्थः स वायुस्तु प्राणानात्मनिसंनयेत् । प्राच्याः प्राणास्तथेन्द्राद्या
दक्षिणाश्रयमादयः । प्रतीच्यावरुणाद्यास्तु सोमाद्या उत्तराः स्मृताः । शेषमित्राववाचीनौ वींद्रकामावुदक्तनौ ।

षट्प्र०

॥ ५ ॥

सभार्याःकोणपैःसार्धंचत्वारोदिशिदिश्यपि । संवत्सरस्थोभगवान्वागीरावयनस्थितौ । मासस्थितःसभगवा
न्पक्षयोर्वाक्रमारुतः । अहोरात्रेतुभगवान्प्राणोह्यथचवाङ्मिशि । दंपत्योर्भगवान्विष्णुर्भार्यास्थातुसरस्वती ।
भर्तृस्थःसस्वयंवायुरेवंजानन्विमुच्यतइतिप्रजापतिसंहितायां ॥ प्रश्न० ॥ १ ॥ वायुरग्निरित्यत्रभूतवायुरुच्यते ।
प्राणशब्देनप्रधानवायुः ॥ प्रश्न० ॥ २ ॥ आत्मतः । परमात्मतः । विष्णोर्वायुःसमुत्पन्नोवायोःसर्वाश्चदेवताः ।
प्राणाद्यास्तान्नयन्प्राणआज्ञापयतिराजवत् । स्वयंचपंचरूपस्सन्दद्यान्मोक्षादिकंप्रभुरितिप्रभंजने ॥ प्रश्न०
॥ ३ ॥ रश्मीनामविशेषेपिह्यज्ञदृष्टिव्यपेक्षया । सूर्यस्यमंडलंयांतीत्युच्यंतेतददर्शनात् । एवंविष्णोस्तुसामीप्या
देवानांसुप्तिगस्यतु । व्यवहाराकरत्वाच्चएकीभावइतीर्यतइतिच । भगवतःशरीरवत्सादृश्ययुक्तेजीवेसुखंभव
ति । कस्यैतत्सुखंभवतीतिपृष्टत्वात् । नह्यचेतनस्यशरीरस्यसुखंभवति । यस्यात्माशरीरमितिचश्रुतिः । सादृ
श्याद्देहवजीवोविष्णोस्तस्यसुखंभवेत् । सुप्तौतस्यसुखार्थं हि भगवान्सुप्तिमानयेदितिच ॥ प्रश्न० ॥ ४ ॥ प्रणवेन
हरिंध्यायन्ब्रह्मलोकंसमेत्यच । ज्ञानंचतुर्मुखात्प्राप्यमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ प्रश्न० ॥ ५ ॥ कर्मेतिपुष्करःप्रोक्तउ
पानामाभिमानिनी । लोकाभिमानिनीपर्जन्यःस्वाहावैमंत्रदेवता । तपोभिमानिनीवह्निश्चवरुणोवीर्यदेवता । अ

भाष्यं

प्र० ६

॥ ६७५ ॥

न्नस्यदेवतासोमोमनोनामानिरुद्धकः । इन्द्रियेशाश्चसूर्याद्याश्चक्षुराद्यभिमानिनः । रुद्रोर्वीन्द्रःशेषकामौमनस
स्वेवदेवताः । श्रद्धेतिवायोःपत्नीस्यात्सर्वेषांप्रभवाप्यया । तस्याश्चकारणंप्राणःसर्वेषामुत्तमोत्तमः । तस्यापीशः
कारणंचवासुदेवःपरोऽव्ययः । नतस्यसदृशःकश्चित्कुतएवोत्तमोभवेत् । तंज्ञात्वामुच्यतेजंतुर्विदित्वैवंपरात्प
रमितितत्त्वविवेके । एतस्माज्जायतेप्राणोमनःसर्वेन्द्रियाणिच । खंवायुज्योतिरापःपृथिवीविश्वस्यधारिणीति
मंत्रोक्तएवक्रमः । नहीन्द्रियेभ्योमनःपश्चात् । तत्प्राक्श्रुतेश्चेतिभगवद्वचनं । विष्णोःप्राणस्ततःश्रद्धातस्यारु
द्रोमनोभिधः । तस्मादिन्द्रस्त्विन्द्रियात्मातस्यसोमोन्नदेवता । ततश्चवरुणःसृष्टस्तस्मादग्निस्ततोवरः । आकाश
देवताविघ्नस्ततोवायोःसुतोमरुत् । तस्मादग्निःपावकारुण्यःप्रथमोग्नेस्सुतस्ततः । ततःपर्जन्यउद्भूतःस्वाहाऽतोमं
त्रदेवता । उदकात्मकोबुधस्तस्याउषानामात्मिकाततः । ततःशनिःपृथिव्यात्माकर्मात्मापुष्करस्ततः । क्रमा
त्प्रत्यवराएतेमुक्ताःसर्वगुणैरपि । नित्यमुक्तस्ततोविष्णुःप्राणादप्युत्तमोत्तमइतिच । समुद्रेइत्येवंप्रोच्यते । पुरु
षेइत्येवंप्रोच्यते । भिद्येतेतासांनामरूपे । भिद्येतेचासांनामरूपेइत्युक्तत्वात् । अज्ञैरनवगतान्यपिसमुद्रेस्थि
तानांनदीनांविष्णौस्थितानांमुक्तानांचभिन्नान्येवनामरूपाणिसंत्येवेत्यर्थः । नचभेदशब्दोनाशेप्रयुज्यमानः

षट्प्र०

॥ ६ ॥

कापिट्टः । घटादावपि बहुभाव एव भेदशब्दः प्रयुज्यते । नाशस्त्वर्थत एवावगम्यते । नचात्रार्थतोपि नाशो व
गम्यते । नहि नामानिरूपाणि च कपालवद्बहुधा भूतानि तिष्ठन्ति । अतो भिद्येते इति पृथक्त्वमेवोच्यते । अरा
इवरथनाभौ कलायस्मिन् प्रतिष्ठिता इति वाक्यशेषाच्च । अतः पुरुषेभिन्नानि नामरूपाणि प्रतिष्ठितानीत्येवार्थः ।
अस्तगमनं त्वादित्यवदज्ञानामविज्ञेयत्वमेव । प्राणादयः कलायस्मिन् मुक्तानित्यं प्रतिष्ठिताः । पृथक् पृथङ्नाम
रूपैर्नमस्तस्मै परायत इति सत्तत्त्वे । नामरूपादिमुक्त इत्यनेनापि नामरूपाऽमुक्तत्वमुच्यते । विप्रिय इत्यादिवत्
नामरूपे अविहायेति च पूर्वत्र । अनंतं वै नामानंता विश्वे देवा इति नामरूपयोरनंतत्वं हि श्रुतिर्वक्ति । यत्र पूर्वे सा
ध्याः संति देवाः । सतत्र पर्येति जक्षन् क्रीडन्नममाणः । सोऽश्रुते सर्वान् कामान्त्सह ब्रह्मणा विपश्चिता । ऋचां त्वः
पोषमास्ते पुपुष्वान् गायत्रं त्वोगायति शक्नीष्वित्यादेश्च । अतः सर्वमुक्तेभ्योऽप्युत्तमोत्तमः परिपूर्णो नारायण इ
तिसिद्धः । नमोनमोस्तु हरये प्रेष्ठप्रेष्ठतमायमे । परमानंदसंदोहसांद्रानंदवपुष्मते ॥ प्रश्न० ॥ ६ ॥ इति श्रीम
दानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितं षट्प्रश्नोपनिषद्भाष्यं संपूर्णं ॥ ४ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

॥ षट्प्रश्नभाष्यं संपूर्णं ॥

भाष्यं

प्र० ६

॥ ६७६ ॥

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru. My heartfelt salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009

Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com